

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การปริวรรตและการวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านคำสอนที่ปรากฏในเรื่องท้าวเบ็ญนี้มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ๔ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ความรู้เบื้องต้นอักษรไทยอีสานโบราณ

ตอนที่ ๒ ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน

ตอนที่ ๓ ความรู้ทั่วไปเรื่องคำสอน

ตอนที่ ๔ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ ๑ ความรู้เบื้องต้นอักษรไทยอีสานโบราณ

๑. ประวัติความเป็นมาของอักษรไทยโบราณ

อารยธรรมโบราณที่ปรากฏอยู่ในประเทศไทยปัจจุบันมีหลักฐานทั้งในทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์รับรองว่า

ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๗ เป็นต้นมา ในบริเวณภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย แม้จะพบรูปอักษรที่มีต้นแบบมาจากอักษรปัลลวะของประเทศอินเดียแต่เนื่องจากองค์ประกอบของสภาพแห่งท้องถิ่นแตกต่างกันไปตามภูมิประเทศ ทำให้แนวทางการคลี่คลายของรูปอักษรเปลี่ยนแปลงแตกต่างกันไป แม้จะมีอายุร่วมสมัยในแต่ละภูมิภาค จึงเกิดมีรูปอักษรแบบต่าง ๆ ขึ้น ภาคเหนือในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๘-๒๐ ปรากฏอักษรแบบสุโขทัยในพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๕ ปรากฏรูปอักษรธรรมล้านนาปะปนอยู่กับอักษรไทยล้านนารวมทั้งรูปอักษรมอญและพม่า ในภาคกลางตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๑ เป็นต้นมาถึงปัจจุบันพบทั้งรูปอักษรไทยรูปอักษรขอม กบยังมีรูปอักษรไทยย่อปรากฏใช้ในพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ส่วนในภาคอีสาน ปรากฏรูปอักษรธรรมอีสาน รูปอักษรไทยอีสานและรูปอักษรไทยน้อยในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๔ (กรมศิลปากร, ๒๕๔๗ : บทนำ)

ความสมดุลระหว่างสัมพันธภาพเหล่านี้ เป้าหมายก็คือ เพื่อให้เกิดความความสุขของชาวบ้านและสังคม

๔. ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ ในการศึกษาเล่าเรียน เช่น การที่ชาวบ้านรู้จักวิธีการทำนา การไถนา การนำกระบือมาใช้ในการไถนา การเอาไม้ไผ่มาทำเครื่องใช้ไม้สอยในชีวิตประจำวัน เป็นต้น

สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (๒๕๓๓ : ๑-๑๕) ได้ให้ความคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ วิธีการจัดการ วิธีการชี้แนะและการริเริ่มเสริมต่อของนักปราชญ์ในท้องถิ่นหรือในชุมชน ภูมิปัญญาชาวบ้านล้วนสะสมงอกงามขึ้นจากความรอบรู้ ประสบการณ์ ผนวกด้วยญาณทัศนะเป็นรากฐาน ภูมิปัญญาชาวบ้านมีขึ้นเพื่อการปรับเปลี่ยนสภาพทรัพยากรและองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมให้เพิ่มพูนคุณค่าขึ้นอย่างสอดคล้องประสานและเหมาะสมกับบริบทต่าง ๆ ของสังคม

วิมล คำศรี (๒๕๔๒ : ๑๒๗-๑๒๘) ได้ให้ความหมายของคำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง พื้นเพรากฐานของความรู้ชาวบ้าน หรือความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์ด้วยตนเองหรือเรียนรู้จากผู้ใหญ่ หรือความรู้สะสมที่สืบทอดกันมาหรือทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เอง แล้วนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหา เป็นสติปัญญาเป็นองค์ความรู้ที่ชาวบ้านคิดได้เอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม

จากการที่ผู้รู้ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ผลผลิตทางปัญญาของผู้คนในชุมชนและท้องถิ่นที่เกิดจากการสะสมประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมประกอบกับแนวคิดวิเคราะห์ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของตนเองจนเกิดเป็นการหลอมรวมเป็นแนวคิดที่เป็นลักษณะของตนเอง สามารถพัฒนาความรู้ดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกาลสมัยในการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม

ดังนั้นภูมิปัญญาชาวบ้านจึงมีความสำคัญกับท้องถิ่นใน ๓ ประการ (ประเวศ วรรณี, ๒๕๓๐ : ๑๑-๑๓) ดังนี้

ประการที่ ๑ มีความจำเพาะกับท้องถิ่น เนื่องจากภูมิปัญญาชาวบ้านสะสม ขึ้นมาจากประสบการณ์ หรือความชัดเจนในชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ เพราะฉะนั้นภูมิปัญญาชาวบ้านจึงมีความสอดคล้องกับเรื่องในท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาที่มาจากข้างนอก

ประการที่ ๒ มีความเชื่อมโยงและบูรณาการสูง เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น ภูมิปัญญาที่มาจากประสบการณ์จริง จึงมีความเป็นบูรณาการสูง ในเรื่องของกาย ใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เช่น ความเชื่อเรื่องแม่ธรณี แม่คงคา แม่โพสพ เป็นต้น ทำให้เกิดพิธีกรรม ต่าง ๆ ขึ้น ได้แก่ พิธีลอยกระทง พิธีแรกนาขวัญ ฯลฯ พิธีดังกล่าวเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้าน ที่นำเอาธรรมชาติมาสร้างให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้คนเคารพธรรมชาติ ไม่ทำลายธรรมชาติ

ประการที่ ๓ มีความเคารพผู้อาวุโส เนื่องจากภูมิปัญญาชาวบ้านให้ความสำคัญ แก่ผู้ที่มีประสบการณ์ มีความเคารพผู้อาวุโส โดยถือว่าผู้อาวุโสเป็นผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่า ผู้เยาว์

๔. ความสัมพันธ์ของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาจำแนกตามความสัมพันธ์กับคนได้ (สมชาย ลักษณะานุรักษ์, ๒๕๔๕

: ๖) ดังนี้

๑. ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ซึ่งจะแสดงออกมาในรูปการดำเนินชีวิตขั้นพื้นฐานด้านปัจจัยสี่ การบริหาร การจัดการ องค์กร ตลอดจนการประกอบอาชีพต่าง ๆ เป็นต้น

๒. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่น ๆ ในสังคมหรือชุมชน แสดง ออกมาในลักษณะของจารีต ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะและนันทนาการ ภาษาและ วรรณกรรม ตลอดจนการสื่อสารต่าง ๆ เป็นต้น

๓. ความสัมพันธ์ระหว่างคนหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติตลอดจน สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้

ทั้งสามลักษณะนี้คือ มิติวิถีชีวิตของชาวบ้านที่สะท้อนออกมาแสดงถึง ภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพ ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของ ผู้คนในสังคม

๕. ประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้าน

ภูมิปัญญาชาวบ้านแบ่งเป็นประเภทได้ (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

๒๕๔๑ : ๑๔) ดังนี้

๑. คติ ความคิด ความเชื่อ หลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมถ่ายทอดกันมา
๒. ศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา
๓. การประกอบอาชีพในท้องถิ่นที่ยึดหลักการพึ่งตนเอง และได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลสมัย
๔. แนวความคิดหลักปฏิบัติ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาดัดแปลงใช้ในชุมชนอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่

๖. แนวการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น

แนวการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น มีดังนี้

เอกวิทย์ ณ ถลาง (๒๕๔๐ : ๑๘๒-๒๖๔) ได้ให้แนวคิดในการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้าน ๗ ประการ ได้แก่

๑. ภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมธรรมชาติ คือ การใช้ความรู้หรืออุบายในการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เช่น การเลือกที่ตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัย การหาแหล่งน้ำดื่ม น้ำใช้ การปลูกพันธุ์ไม้ไว้ในบริเวณบ้าน เป็นต้น
๒. ภูมิปัญญาในการจัดเครือข่ายระบบความสัมพันธ์ การพึ่งพา
๓. ภูมิปัญญาในด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน
๔. ภูมิปัญญาในด้านสมุนไพร-ยากลางบ้าน
๕. ภูมิปัญญาในด้านโลกทัศน์และชีวทัศน์ เป็นระบบรวมความคิด ความอ่าน ความเชื่อ ทัศนคติที่บุคคลมีต่อโลก มีต่อสังคมมนุษย์เป็นนามธรรม อยู่ในจิตสำนึกของบุคคลอันเกิดจากความคิดและอารมณ์ ซึ่งประสานหรือก่อตัวขึ้นจากประสบการณ์ที่แต่ละคนได้รับมา เช่น โลกทัศน์และชีวทัศน์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ โลกทัศน์และชีวทัศน์เกี่ยวกับเพื่อนมนุษย์และสังคม เป็นต้น
๖. ภูมิปัญญาในการปลูกฝังคุณธรรม การกำหนดปทัสถาน และการรักษาคุณภาพของสังคม

๗. ภูมิปัญญาในการปรับตัวในบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป

ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นใด ๆ จึงเป็นรากแก้วสำคัญที่จะทำให้ท้องถิ่นนั้นเจริญงอกงามอย่างมั่นคง ภูมิปัญญาของชาติพันธุ์หนึ่งอาจพัฒนาไปแตกต่างกับอีกชาติพันธุ์หนึ่งตามสภาพแวดล้อมและสภาพสังคมในท้องถิ่นนั้นที่จะสามารถรับใช้การแก้ปัญหาและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของสังคมนั้น ๆ ได้

๘. แนวการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านจากมิติทางวัฒนธรรม

ในการคิดในเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านจึงมีความจำเป็นที่จะต้องนำเอามิติทางวัฒนธรรมมาเป็นฐานในการคิดหรือพิจารณาเสมอ ได้แก่

๑. ไม่ดูถูกหรือมีอคติกับภูมิปัญญาชาวบ้านอื่นที่แตกต่างจากตัวเอง
๒. ไม่ยึดติดอยู่กับชาติพันธุ์นิยม (ethnocentrism) ไม่ยึดตนเป็นใหญ่หรือเป็นศูนย์กลาง
๓. เข้าใจวิถีคิดของชาวบ้าน โดยมองภาพออกมาจากภายในตัวเขาอย่างเป็องคร่วมและมองภาพในเชิงเคลื่อนไหว ไม่ใช่ตัดสินสิ่งที่เห็นเป็นปรากฏการณ์
๔. ยอมรับในความหลากหลายหรือความแตกต่างตามวิถีชีวิตในแต่ละสภาพแวดล้อม
๕. เคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน

ในอดีตประเทศไทยมีวิถีคิดที่จะพัฒนาด้วยการเปลี่ยนภูมิภาคให้เหมือนศูนย์กลางหรือเปลี่ยนชนบทให้เป็นเมือง โดยใช้วิธีการแห่งความทันสมัยแทนที่ปรากฏการณ์ดั้งเดิมด้วยสิ่งแปลกใหม่ ในอัตราเร่งที่สูงเกินความสามารถของชุมชนจะรับหรือปรับตัวพัฒนาขึ้นมาจากรากฐานเดิมอย่างค่อยเป็นค่อยไป จึงก่อให้เกิดความแตกแยกทางภูมิปัญญาของชาวบ้านกับต่างถิ่น ยิ่งความสูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง รวมทั้งการสูญเสียภูมิปัญญาเดิมและถูกรอบงำโดยวัฒนธรรมบริโภคนิยม เกิดความสับสนในวิถีชีวิตใหม่ สถาบันครอบครัวถูกทำลาย ความเป็นชุมชนดั้งเดิมได้หมดสภาพลง เกิดปัญหาทางสังคมควบคู่ปัญหาทางเศรษฐกิจ ส่งผลถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมและปัญหาสุขภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสุขภาพจิต ข้อสำคัญความทันสมัยดังกล่าวเป็นแค่ความขัดแย้งทางด้านวัตถุที่ขาดความทันสมัยทางภูมิปัญญาและจิตวิญญาณรองรับ จนอาจกล่าวได้ว่าเกิดวิกฤตการณ์ในหลาย ๆ ด้าน เช่น วิกฤตการณ์ทางวัฒนธรรม ปัญหาโสเภณี หรือวิกฤตการณ์โรคเอดส์ เป็นต้น

๘. กรอบแนวคิดภูมิปัญญาชาวบ้าน

ในการศึกษาเรื่องภูมิปัญญาและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทยนั้น ได้กำหนดกรอบแนวคิดไว้ (เอกวิทย์ ณ ถลาง, ๒๕๔๐ : ๑๒-๑๓) ดังนี้

๑. กลุ่มชนใดก็ตามเมื่อได้ตั้งหลักแหล่งในการทำมาหากินอย่างต่อเนื่อง ในสภาพแวดล้อมใดเป็นเวลานานหลายชั่วคนย่อมเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแห่งพื้นภูมินั้น จะปรับตัวและสร้างสรรค์วัฒนธรรมที่เหมาะสมกับการดำรงชีพใน สภาพแวดล้อมนั้น ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ ประสบการณ์ โลกทัศน์ ชีวิตทัศน์ ความเชื่อ พิธีกรรมและวิถีชีวิต อันสืบเนื่องมาจากการปรับตัวที่ได้มีการตั้งสมสืบสานและปรับเปลี่ยน ต่อเนื่องกันมาในกลุ่มชนรุ่นต่อ ๆ มา รวมถึงการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมใหม่กับคนใน วัฒนธรรมอื่นที่ได้มาหาสู่กันตลอดมา จึงรวมเรียกประสบการณ์นี้ว่า ภูมิปัญญาสะสม

๒. วิทยาศาสตร์และประยุกต์วิทยาหรือเทคโนโลยีเป็นภูมิปัญญาใหม่ที่มี แหล่งกำเนิดในสังคมตะวันตก โดยเหตุที่ชาติตะวันตกมีอิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจ แผ่ขยายครอบงำในหลายประเทศหลายกลุ่มชนทั่วโลก ในช่วง ๒ ศตวรรษที่ผ่านมา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่จึงเข้ามามีอิทธิพลอยู่ในวิถีชีวิตของคนในสังคมทั้งหลาย โดยทั่วไป ในการนี้ย่อมได้ช่วยแก้ปัญหาหลายอย่างแต่ก็ได้สร้างปัญหาเพิ่มขึ้นหลายอย่าง เช่นกัน

๓. โดยเหตุที่สังคมทั้งหลายในโลกมีความแตกต่างทางสภาพแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่ฐานสะสม ภูมิปัญญาใหม่ที่รับเข้ามาจึงมีอาจรับเข้ามาแทนที่ ภูมิปัญญาสะสมหรือภูมิปัญญาเดิมได้ทั้งหมด ภูมิปัญญาเดิมที่ได้รับการเลือกสรร ทดสอบ หรือดัดแปลงตามเหตุปัจจัยและพลวัตทางวัฒนธรรมแห่งกลุ่มชนนั้นจึงยังจำเป็นและเหมาะสม กับกลุ่มชนที่มีวิถีชีวิตและประสบการณ์พื้นฐานที่แตกต่างกัน

๔. โดยธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในสังคมใด ๆ จะไม่เปลี่ยนแปลงสิ้นเชิงอย่างขูดรากถอนโคน หากต้องมีการปรับเปลี่ยนบนพื้นฐานรากเหง้า วัฒนธรรมที่สะสมเพราะคนในทุกสังคมย่อมมีความเคยชินเดิมเป็นฐาน ภูมิปัญญาใหม่จึง ย่อมได้รับการทดสอบ ปรับเปลี่ยน ดัดแปลงให้สอดคล้องกับความจำเป็นใหม่โดยมี ภูมิปัญญาสะสมเป็นพื้นฐานรองรับ

๕. ในธรรมชาติของวัฒนธรรม ชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชนย่อมมี ความหลากหลายตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและลักษณะสังคมที่แตกต่างกัน ความหลากหลายทางวัฒนธรรมจึงเป็นความมั่งคั่งทางปัญญาที่จะเป็นพลังในการรับ

คำสอนจึงนับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาหรือความรู้ชีวิตที่ได้จากประสบการณ์สั่งสม ภายใต้บริบททางสังคมและธรรมชาติแวดล้อมของท้องถิ่น ซึ่ง เอกวิทย์ ณ ถลาง (๒๕๔๐ : ๑๔๕-๑๕๕) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับภูมิปัญญาของชาวอีสานที่เป็นแม่ไหลอมให้คนอีสาน มีลักษณะบางประการที่ไม่เหมือนคนไทยอื่น ๆ ไว้ว่า ฮีตสิบสองคองสิบสี่เป็นโครงสร้างทางความคิด ความเชื่อและเป็นพลังในการหล่อหลอมและผูกพันให้คนอีสานมีสำนึก แน่นแฟ้นอยู่ในสังคม เครือญาติ การเจริญรอยวิถีชีวิตชาวานาที่มีฤดูกาลของธรรมชาติ ในรอบปีเป็นตัวกำหนดในการประกอบพิธีกรรม ก็ได้รับการจัดวางให้ประสานสอดคล้อง กับวันสำคัญของพุทธศาสนาและวันสำคัญของ โคตรวงศ์อย่างแนบเนียนแยกจากกัน ไม่ได้ ความกลมกลืนทาง โครงสร้าง สารและรูปแบบที่กำหนดไว้สอดคล้องกับการหมุนเวียนของ ธรรมชาติเป็นวัตรปฏิบัติตามปฏิทินทั้งปี จึงเป็นประหนึ่งธรรมเนียมชีวิตที่มี พลังอำนาจให้คน ผู้อยู่ในวัฒนธรรมนั้นจัดการกิจของตน ครอบครัว และชุมชนได้ลงตัว แม้จะถูกครอบงำ โดยกระแสนิยมหรืออำนาจนิยมของชาติรัฐ และการศึกษาสมัยใหม่ในปัจจุบัน จนทำให้มี การเพิ่มงานบุญหรือวันสำคัญของทางราชการเข้าไปในรอบปี วิถีชีวิตของคนอีสานที่ผูกพัน กับฮีตคองที่จัดไว้ลงตัวดีแล้วก็ยังคงดำเนินต่อไปในระดับชาวบ้าน ตามนัยของการผลิตซ้ำทาง วัฒนธรรมให้สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนไป

ภูมิปัญญาของชาวอีสานอีกประการหนึ่งจะเห็นได้จากผญาภาษิต คำสอนและชะล้า (ข้อห้าม) ที่คนอีสานหลายชั่วอายุคนได้ใช้ถ้อยคำผูกขึ้นเป็นคำสอนหรือคติธรรมล้วนมี ความสำคัญในการศึกษาอบรมและกระบวนจัดเกล้าทางสังคม (socialization) เพราะเป็น บรรทัดฐานทางศีลธรรม เป็นกรอบอ้างอิงและเป็นอนุสติที่มีอิทธิพลต่อการหล่อหลอม พฤติกรรมของคนอีสาน คติชาวบ้านในรูปของสุภาษิต คำคม คำพังเพย ความเปรียบ ข้อห้ามต่าง ๆ ล้วนมีอิทธิพลต่อการกำหนดพฤติกรรมและท่าทีต่อชีวิตอยู่ในทุก ๆ วัฒนธรรม สิ่งเหล่านี้จึงถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาที่เกิดจากประสบการณ์สั่งสม โดยแท้

จากการศึกษาวิเคราะห์ ผญาภาษิต ชะล้าและคำสอนของอีสานพบว่า ภูมิปัญญา เหล่านี้ส่วนมากเป็นความคิดของปราชญ์ในอดีตที่ผูกขึ้นไว้สอนลูกหลาน โดยมีหลัก พระธรรมคำสอนในพุทธศาสนา การสังเกตธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและการสังเกต ประสบการณ์ชีวิตของคนในชุมชนเป็นองค์ประกอบสำคัญ โดยหลักวิชาทางการศึกษาที่ว่า การศึกษาคือ การสืบทอดวัฒนธรรม ถ้อยคำที่เป็นภาษิต ชะล้า และคำสอน จึงทำหน้าที่เป็น เครื่องมือกำหนดบรรทัดฐานทางมโนคติและความประพฤติของสมาชิกในสังคมอีสานที่มีความ สำคัญ และมีอิทธิพลข้ามชั่วคนทีเดียว และโดยสภาวะแวดล้อมภาคอีสานมีการคบค้า

วรรณศักดิ์พิจิตร บุญเสริม (๒๕๓๒ : บทคัดย่อ) วิเคราะห์วรรณกรรมทำวอู่หรือเจียง พบว่า วรรณกรรมเรื่องนี้มีถ้อยคำที่เป็นภาษิตคำสอนที่สอดคล้องมาจากความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อทางพุทธศาสนาอันเป็นตัวกำหนดให้วิถีชีวิตของผู้คนที่ดำเนินอยู่ในสังคม

วชิราพร วุฒิสาร (๒๕๓๔ : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง โคลงโลกนิติคำกาพย์อีสาน เพื่อศึกษารูปแบบและศิลปะการใช้ถ้อยคำ พบว่า โคลงโลกนิติคำกาพย์อีสานบันทึกด้วยตัวอักษรไทยภาคกลาง แต่ใช้รูปแบบการเขียนและใช้ภาษาถิ่นอีสาน มีความงามในด้านภาษา โดยเฉพาะภาพพจน์โวหาร ส่วนเนื้อหาอุดมไปด้วยแง่คิดคำสอนที่สอดคล้องกับคำสอนพุทธศาสนาทุกประการ

ผกา ปรีชาญาณ (๒๕๓๕ : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องจำปาสี่ต้น : การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมล้านนาไทย อีสาน และลาว พบว่า จำปาสี่ต้นมุ่งสอนให้ประชาชนทำความดี ละเว้นความชั่ว สอนการปฏิบัติตนตามครรลองคลองธรรมและหน้าที่ของตนเอง

สมัย วรรณอุคร (๒๕๔๕ : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมอีสานและลาว เรื่องลำพูษา ซึ่งปรากฏในเอกสารโบราณ จารด้วยตัวอักษรธรรม ฉบับอีสาน ชื่อว่าลำพูษา พบว่า วรรณกรรมทั้ง ๒ ฉบับเป็นวรรณกรรมที่แต่งขึ้น มีการใช้ถ้อยคำและสำนวนโวหารที่ไพเราะสละสลวย ตลอดถึงมีการใช้โวหารประเภทต่าง ๆ เป็นภาพพจน์ที่ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพและเกิดความรู้สึกคล้อยตาม ในเชิงสังคมทั้ง ๒ ฉบับได้สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต ค่านิยม ความเชื่อ หลักธรรมคำสอนของชาวอีสานและชาวลาวที่เหมือนกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้สะท้อนให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาเข้ามามีอิทธิพลต่อจิตใจของชาวอีสานและชาวลาวเกือบทุกอย่าง ทั้งหลักในการปกครอง หลักในการดำเนินชีวิต ตลอดถึงจารีตประเพณี คติความเชื่อ และค่านิยม ล้วนเกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น อันเป็นหลักฐานที่ยืนยันชัดเจนว่าชาวอีสานและชาวลาวมีความเคารพศรัทธาที่ตั้งมั่นในพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง

นรินทร์ สีหัจกร (๒๕๔๘ : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวรรณกรรมอีสานเรื่องลำตักแตนคำ พบว่า ลำตักแตนคำเป็นวรรณกรรมที่มีคำสอนต่าง ๆ อาทิเช่น สอนให้รู้จักโทษของตัณหา สอนให้ทำบุญ การสรวมกาย วาจา ใจ ให้รู้จักการคบคนและวาทศิลป์

วรพล ผลคำ (๒๕๔๖ : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องวิเคราะห์หลักพุทธจริยธรรมในนิทานพื้นบ้านอีสาน ๑๐ เรื่อง ที่กวีได้รวบรวมบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ผลการวิจัย

พบว่า หลักพุทธจริยธรรมในนิทานพื้นบ้านอีสานทั้ง ๑๐ เรื่อง สามารถที่จะแบ่งแนวคิดทางหลักจริยธรรมในการปลูกฝังคุณธรรมและเสริมสร้างจริยธรรมในสังคมเพื่อนำมาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันของชาวอีสานออกได้ คือ หลักจริยธรรมการเสริมสร้างศรัทธาในตัวผู้นำหรือผู้ปกครองบ้านเมือง หลักจริยธรรมที่มีต่อบุคคลทั่วไป หลักจริยธรรมที่มีต่อผู้ชาย หลักจริยธรรมที่มีต่อผู้หญิง และหลักในการดำเนินชีวิตของสังคม ทั้งทางด้านศาสนา การปฏิบัติตามฮีตคองประเพณี การเคารพในสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติและสิ่งที่เหนือธรรมชาติ ซึ่งจะสอดแทรกอยู่ในคำพูดของตัวละคร พฤติกรรมของตัวละคร ตลอดจนแก่นของเนื้อเรื่องนิทานนั้น ๆ โดยให้ความสำคัญกับระเบียบแบบแผนประเพณีนิยมที่ชาวอีสานเรียกกันว่า “ฮีตคอง” หรือคนที่ยอมรับจากสังคมว่าเป็น “คนดี” มาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินสังคมของตน

จากการศึกษางานวิจัยข้างต้น อาจสรุปได้ว่า การศึกษาวรรณกรรมอีสานมีการศึกษาทั้งด้านเนื้อหาและคำสอน โดยมีจุดมุ่งหมายในการศึกษาที่ต่างกัน งานวิจัยเหล่านี้บ่งบอกถึงลักษณะและแนวทางในการศึกษาวิจัยวรรณกรรมอีสาน ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเอาแนวคิดต่าง ๆ มาเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากวรรณกรรมอีสานเรื่องทั่วๆ ไป